

К.І. Кузьміна, Т.М. Сьомик, А.П.Андон

ТЕХНОЛОГІЯ ГАРМОНІЗАЦІЇ СОЦІОПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В СІМ'Ї НА ОСНОВІ ЗНАНЬ ПРО БІОСОЦІАЛЬНУ КУЛЬТУРУ ОСОБИСТОСТІ

У роботі пропонується комп'ютерна технологія гармонізації СПФ клімату як якісного показника міжособистісних стосунків у сім'ї. Основою для його оцінки є біосоціальна культура людини - знання про структуру особистості, її функціональний стан та індивідуальний адаптаційний інформаційний простір (ІАІП). Технологія включає ряд експрес-діагностичних тестів із комп'ютерною інтерпретацією і може бути використана для оптимізації колективів різного рівня.

Ключові слова: інформаційні технології; комп'ютерна експрес-діагностика, біосоціальна культура, СПФ клімат, сім'я, структура особистості, самопізнання, взаємодія, взаємоспівдія

K.I. Kuzmina, T.M. Somyk., A.P. Andon

TECHNOLOGY FOR HARMONIZATION OF SOCIOPSYCHO-PHYSIOLOGICAL CLIMATE IN THE FAMILY BASED ON KNOWLEDGE ABOUT BIOSOCIAL CULTURE OF PERSONALITY

We propose the computer-based technology of harmonization of SPF climate in a family as a quality index of interpersonality relations. The basis for this estimation is biosocial culture of individual, namely, the knowledge about person structure, his functional state and individual adaptive information space (IAIS). The technology includes the series of express diagnostic tests with computer-based interpretation and may be used to optimization of collectives of different level.

Keywords: information technologies; computer express-diagnostics, biosocial culture, SPF climate, family, structure of personality, self-knowledge, interaction, cooperation.

Вступ

Соціопсихофізіологічний клімат - якісна сторона міжособистісних стосунків, що проявляється у вигляді сукупності психологічних умов, які сприяють або перешкоджають продуктивній спільній діяльності і *всєбічному розвитку* особистості в групі. Найважливіші ознаки сприятливого соціально-психологічного клімату: довіра, висока вимогливість членів групи один до одного, доброзичлива і ділова критика; вільне висловлювання власної думки в обговоренні питань колективу, обізнаність, висока емоційна залученість і відповідальність за функціональний стан і рівень групового розвитку.

Соціально-психологічною характеристикою сім'ї є *спільність - здатність її членів погоджувати свої дії, співдіяти*

один з одним. Це поняття включає сумісність темпераментів і сенсомоторних актів, ролеві очікування і морально-етичні орієнтири (вищий рівень згуртованості колективу).

Біосоціальна культура - це знання про себе, свої можливості, емоційний, емпатичний, реалізаційний і творчий потенціали, самопізнання, адекватне взаємосприйняття та взаємодія з довкіллям.

Мета дослідження: розглянути можливість гармонізації СПФ клімату сім'ї на основі знань про структуру особистості її членів, функціональний стан і стилі поведінки в конфліктних ситуаціях.

Завдання: побудувати соціопсихофізіологічний профіль структури особистості кожного члена сім'ї та її функ-

ціональний стан, проаналізувати графічні профілі стилів поведінки членів сім'ї в конфліктогенних ситуаціях. На основі отриманих знань розглянути алгоритм оптимізації взаєморозуміння, взаємоспівдії в сім'ї.

Матеріали та методи

Опис особливостей розглянутої сім'ї. Сім'я з трьох чоловік, які живуть разом 30 років (А.Є. - 50 років, жін; Ф.А. - 50 років, чол; А.Т. - 28 років, жін), - інтелектуальна, творча, інтелектуальна, контролююча свою поведінку. Родина хоче долучитися до знань про біосоціальну культуру людини (міждисциплінарний соціопсихологічний портрет особистості, її функціональний стан та індивідуальний адаптивний інформаційний простір - ІАП (середовищний дизайн житла, робочого місця, взаємовідносин тощо) [1-3]. Соціопсихологічний клімат в сім'ї досить адекватний, хоча іноді бувають неузгодженості думок та інші негаразди.

Використовувані методики:

а). *Тест - опитувач Айзенка - широко використовується, автоматизований з комп'ютерною інтерпретацією [2]. Має 36 типів темпераменту (по 8 на кожен тип: флегматик, холерик, сангвінік, меланхолік і 4 - мале коло Айзенка (інтроверсія - 8-16 балів, нейротизм - 8-16 балів). Цей тест широко використовується. Уся сукупність рис, що описують людину, представлена в тесті 2-ма головними чинниками: екстраверсією (інтроверсією) і нейротизмом (емоційною стійкістю).*

б). Метод колірних виборів (автоматизований варіант). Модифікований колірний тест Люшера [2, 4]. Методика Макса Люшера, соціолога і психіатра, про діагностичне значення колірних виборів виявляє не лише усвідомлені, а й неусвідомлені реакції, що дозволяє вважати метод глибоким, проєктивним. Тест оцінює не лише індивідуально-особистісні властивості людини і особливості безконфліктної взаємодії між людьми, а також дає об'єктивну оцінку функціонального стану, рівень якого має пряме відношення до структури стилів поведінки в конфліктних ситуаціях. Рівень ергічності-енергетичності за коефіцієнтом вегетатив-

ного балансу - *Кв.б.* (симпато- парасимпатичні взаємовідносини вегетативної нервової системи) визначають сказане.

в). Методика діагностики схильності особистості до конфліктної поведінки (К.Томаса) [5]. Мета її - визначення 5 стилів вирішення конфлікту. Метод розроблений Кеннетом У.Томасом і Ральфом Х.Килменном 1972 року [цит. по 6].

Види стилів вирішення конфлікту: конкуренція (я активно відстоюю власну позицію); ухиляння (я намагаюся ухилитися від участі в конфлікті); пристосування (я намагаюся виробити рішення, що задовольняє обидві сторони); співпраця (я шукаю шляхи спільного вирішення проблеми, що задовольняє обидві сторони); компроміс (я шукаю рішення, яке ґрунтується на взаємних поступках).

Стиль конкуренції (суперництво) може використати людина із сильною волею, авторитетом, владою, не зацікавлена в співпраці з іншими.

Стиль ухиляння реалізується, коли проблема не така важлива для Вас і Ви не хочете витратити сили і час. Ситуація "вогнебезпечна", коли ваш опонент не вартий вашої уваги, але це не втеча і не відхід від проблеми, це відстрочення, яке допоможе знайти правильний вихід.

Стиль пристосування - Ви дієте спільно з іншою стороною, але не обстоюєте власні інтереси. Цей стиль найбільш ефективний, коли ви поступаєтеся власними інтересами на користь іншої сторони. Такий стиль адекватний, коли ви хочете спокою, у вас недостатньо влади або бажаєте зберегти добрі стосунки і не загрузнути в чварах.

Стиль співпраці ефективний, якщо разом із обстоюванням своїх інтересів берете до уваги потреби і бажання інших. Ця стратегія поведінки найважча, вимагає уміння тлумачити свої бажання, вислуховувати опонента, стримувати емоції.

Стиль компромісу - сторони намагаються врегулювати розбіжності у взаємних поступках. Нагадує стиль співпраці, але здійснюється на більш поверхневому рівні, оскільки сторони тільки в чомусь поступаються одне одному. Тоді вдається отримати хоч щось, щоб не програти все.

Отримані результати та їх аналіз

Соціопсихофізіологічні портрети 3-х членів сім'ї (комп'ютерні версії) портретів за Айзенком (рис.1), показників функціонального стану за Люшером і стилів поведінки в конфліктній ситуації (рис.2) дали можливість коротко і ємно щодо завдань роботи укласти наступне.

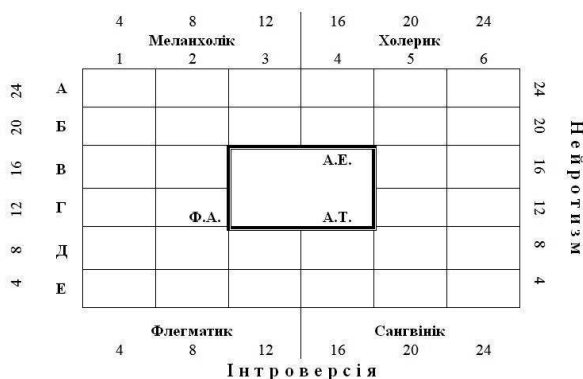

Рис. 1. Розподіл типів особистості членів сім'ї: (А.Є., Ф.А., А.Т.) на схемі Айзенка

Соціопсихофізіологічний портрет А.Є. (за Айзенком)

Тип "В-4" (Е: 12-16; Н: 12-16) Холеричний (пограничний) темперамент, що характеризується відносною нестабільністю і неурівноваженістю із слабо вираженою зовнішньою спрямованістю психіки. Залежно від функціонального стану "В-4" можуть проявлятися різні якості від 4-х темпераментів, тому часто цей тип непередбачуваний. Сильний тип нервової системи, із середньою чутливістю і переважно високою рухливістю нервових процесів. Досить активний, ініціативний, енергійний, хороший практик. За умови зацікавленості в роботі може вирізнятися високою продуктивністю. Здатний до виконання будь-яких завдань. Честолюбний, оптимістичний, наполегливий, цілеспрямований. Невдачі не впливають на упевненість в собі. Добре інформована людина з розвиненою логікою. До того ж високій продуктивності діяльності сприяють високошвидкісні властивості нервової системи, реакції на подразники, миттєве перемикавання уваги, великий обсяг оперативної пам'яті, що забезпечує швидкісні особливості.

Емоційний і водночас емоційно стійкий. Поєднує в собі баланс внутрішніх переживань і зовнішнього емоційного ви-

ходу. Частіше займає нейтральну позицію, вважає за краще багато знати і мало втручатися. Має власну думку, але висловлює її рідко. Вчинки і дії не афішує. Цінує тільки інформативність, рідко ініціює конфлікти, сам в них бере участь залежно від обставин. Не поступається, навіть якщо помиляється. Мук совісті не визнає. У колі своїх друзів, як правило, користується довірою і повагою. Його можна назвати якщо не лідером, то людиною, яка має досить сильний вплив на колектив. Здатний надати допомогу, вміє слухати іншого, але недовго; дає поради, хоча сам від інших їх не сприймає. Дуже любить, коли погоджуються з його думкою; не любить слухати про свої недоліки, не схильний до співпереживання. Можливі прояви хитрості, лицемірства, умисної дезінформації.

Шляхи корекції. Взаєморозумінню з В-4 сприяють: бажання контактувати, відчувати увагу з боку інших, прагматизм у характері. Необхідно пам'ятати, що "В-4" дуже не любить визнавати свої помилки, свою провину, а чужі поради і поготів. Тому, проводячи індивідуальну роботу, необхідно підготувати цікаву для нього тематику, ґрунтовану на аналогіях, і дати можливість самостійного порівняння. Підтримувати лідерські позитивні зусилля, уникаючи командного стилю стосунків, зарозумілості і озлобленості, планомірно направляти свідомість на колективізм і моральні орієнтири.

Кв. б. (за Люшером)

Перший вибір: 35126047 Рівень тривоги - 2 (17%). Другий вибір: 16250437 Рівень тривоги - 5 (42 %). Тривога наростає. Коефіцієнт вегетативного балансу - 0,36. Відхилення від "аутогенної норми" $34251607 = 20$.

Інтерпретація (по 2-ій спробі)

1. *Очевидна перевага.* Пасивність позиції, риси залежності, тривожність, невпевненість в собі, недовірливість і боязливість, побоювання за своє здоров'я. Почуття незрозумілості, нестачі емоційного тепла з боку оточення. Виражена залежність від об'єкта прихильності, потреба в захисті й допомозі.

2. *Перевага.* Прагнення здолати упередженість і недоброчливість ото-

чення, настороженість і недовіра у стосунках у зв'язку з тенденцією до перебільшення значущості їхньої думки, сензитивність до критичних зауважень. Упертість і свавілля, що зводяться в принцип. Винахідливість і багатство фантазії.

3. *Байдужість*. Для уникнення конфліктів з'являється тенденція до стримування безпосередніх реакцій і яскравих емоційних сплесків, дозволених лише в контактах вузького кола.

4. *Неприйняття*. Стрес, викликаний розчаруваннями і перешкодами на шляху до реалізації своїх намірів. Агресивність і роздратування поєднуються з невпевненістю. Потреба в позбавленні від обмежень і у свободі ухвалення рішень. Фрустрована потреба в незалежності (група "+" - компенсаторні тенденції).

5. *Проблема*. Поряд із вираженою самостійністю і незалежністю - прагнення до уникнення конфлікту за рахунок підвищення самоконтролю.

Соціопсихологічний портрет Ф.А. (за Айзенком)

Тип "Г-2" (Е: 4-8; Н: 8-12) Флегматичний темперамент із внутрішньою спрямованістю психіки, в основі якого сильний, урівноважений, інертний тип нервової системи. Характерні знижена чутливість і реактивність, уповільнений темп реакцій. Дещо знижена активність, хоча значно посилюється в складних ситуаціях. Честолюбний, цілеспрямований, спокійний, має тверді принципи і засади. Характерна емоційна стабільність. Сильні і глибокі переживання проявляються яскравіше, ніж їх зовнішнє вираження. Іноді образливий, схильний до смутку і розчарування. До похвали і критики ставиться байдуже. У зв'язку з низькою пластичністю нервових процесів утруднюється швидке засвоєння символічної інформації, перемикавання з одного об'єкта на інший. Мислення стереотипізовано. Терплячий, витривалий в стресових ситуаціях. Здатний на сильні вольові акти з вираженою ініціативністю, наполегливістю і сміливістю. У службі й роботі виявляє впевненість, високе самовладання, завзятість, акуратність і старанність. Схильний до виконання тривалої і монотонної

роботи за практичної відсутності допомоги і підтримки. Часто авторитарний.

Міжособистісні стосунки базуються на доброзичливих, безконфліктних і безхитрісних основах. Не злопам'ятний. Виявляє постійність у дружбі з одним або двома товаришами по службі. Дуже важко переживає розрив із друзями, що буває рідко. Любить розумну бесіду, вдячний слухач.

Шляхи корекції. Бесіда з "Г-2" має проходити в спокійній, коректній, доброзичливій атмосфері з терплячим вислуховуванням його думок (не перебивати). Обираючи діяльність, необхідно враховувати дещо понижений темп "Г-2". Бажано хвалити перед усіма за акуратність, серйозність і відповідальність. Працювати над підвищенням рівня самооцінки, активності й ініціативності. Не рекомендується контакт з "А - 6", "Б - 6".

Кв. б. (за Люшером)

Перший вибір: 20341657 Рівень - 2 (17%). Другий вибір: 20346517. Рівень тривоги - 4 (33%). Тривога наростає. Коефіцієнт вегетативного балансу - 1,10. Відхилення від "аутогенної норми" $34251607=16$

Інтерпретація (по 2-й спробі)

1 *Очевидна перевага*. Вищеописані тенденції (див.+2) стикаються з почуттям ізольованості, наявність труднощів, що заважають реалізувати провідну потребу. Труднощі у спілкуванні, проблема міжособистісного конфлікту.

2. *Переваги*. Товариськість, нестійкість у прихильності, легке перемикавання на інші види діяльності, що може призвести до поверховості. Відгуки на впливи оточення, чутливість до змін мікроклімату в соціумі.

3. *Байдужість*. Егоцентрична образливість. Емоційна стриманість. Фізіологічна сфера не фрустрована.

4. *Неприйняття*. Стрес. Фрустрована потреба в незалежності. Ситуація викликає незадоволення. Підвищений самоконтроль дозволяє приховати свою вразливість. Стосунки, що склалися, обтяжливі, проте потреба у свободі дій стикається з побоюваннями розриву контактів, що створюють атмосферу доброзичливості і

співпраці. Занепокоєння, що порушує продуктивну концентрацію уваги. (Група "+" вказує на шляхи компенсації стану).

5. *Проблема.* Стеничне відстоювання своєї самостійності, прагнення до незалежності і зміцнення своїх позицій,

Соціопсихологічний портрет А.Т. (за Айзенком)

Тип "Г-4" (Е: 12-16; Н: 8-12). Сангвінічний темперамент з дуже стійкою емоційною лабільністю і урівноваженістю нервової системи, слабо вираженою зовнішньою спрямованістю психіки. Сильний, рухливий тип нервової системи зі зниженою сензитивністю, високою реактивністю і активністю, темпом реакцій. Енергійний, витривалий, переважно безкомпромісний, доброзичливий, веселий, винахідливий, усебічно розвинений (навіть обдарований). Часто має хорошу фізичну форму, спортивні схильності. Є прагнення до лідерства, але доцільніше виконувати часті разові доручення організаторського типу.

Мислення (частіше) оригінальне і логічне, ініціативний, хоча може плутатися у викладі інформації. Досить швидкі й чіткі реакції на різні подразники. Легко перемикається з однієї діяльності на іншу. Добре пристосовується до обставин, легко входить в мікрогруп різного плану, а також легко виходить з них. У спілкуванні виявляє як конформізм, так і нонконформізм. Може працювати на публіку, проявляти амбіції, сперечатися, але робить це не надто упевнено, тому легко оптимізується. У колективі більше проявляється помірна товариськість без ігнорування кого-небудь із групи, хоча і без прагнення бути з усіма в хороших стосунках. Це знаходить відображення в поведінкових реакціях типу "Г-4", необачності в дружбі, безтурботності тощо. В цілому відносність емоційної стабільності цього типу знаходить відображення в нерівності настрою і ухваленні рішень, часто залежних від суб'єктивних чинників і від впливу обставин. Звідси можлива грубість і дратівливість, прискіпливість і упередженість, невпорядкованість і незавершеність початої справи, нерішучість на межі зі страхом, непередбачуваність.

Шляхи корекції. У роботі з типом "Г-4" прийнятна класична форма індивідуально-виховної роботи без полярних форм критики. Посилити зацікавленість у роботі з пропозицією частих, одноразових доручень організаційного типу із суворим контролем їх завершення. Цілеспрямовано формувати такі якості як впорядкованість і завершеність, підвищувати рівень соціального інтелекту (надійність, відповідальність, терпимість тощо).

Кв. б. (за Люшером)

Перший вибір: 24351670 Рівень тривоги - 0 (0%). Другий вибір: 04235167. Рівень тривоги - 4 (33%). Тривога наростає. Коефіцієнт вегетативного балансу - 1,33. Відхилення від "аутогенної норми" $34251607=12$

Інтерпретація (по 2-ій спробі)

1. *Очевидна перевага.* Змішаний тип реагування. Зіткнення емоційної нестійкості, прагнення до соціальної приналежності й емоційної залученості з неможливістю реалізації цих нагальних потреб і необхідністю підвищення самоконтролю, з тенденцією до обмеження контактів. Прагнення до уникнення відповідальності.

2. *Перевага.* Актуалізація лідерських тенденцій, завзятість у подоланні труднощів, настороженість і почуття суперництва.

3. *Байдужість.* Відчуття ізольованості й самотності, стриманість почуттів з побоюванням розчарувань. Образливість. Зосередженість на власних проблемах.

4. *Неприйняття.* Протест щодо заборон і небажаних обмежень. Потреба розпоряджатися власною долею.

5. *Проблема.* Прагнення захистити себе від зазіхань на незалежність, потребу у спокої.

Психологічні особливості членів сім'ї

У цій роботі розглянуті соціопсихологічні можливості культурної, освіченої (інноваційної – комп'ютерник, менеджер високого рівня, психолог), ергічної (енергетичної) сім'ї з метою профілактики можливих конфліктів і підтримки

психологічного клімату на конструктивному рівні.

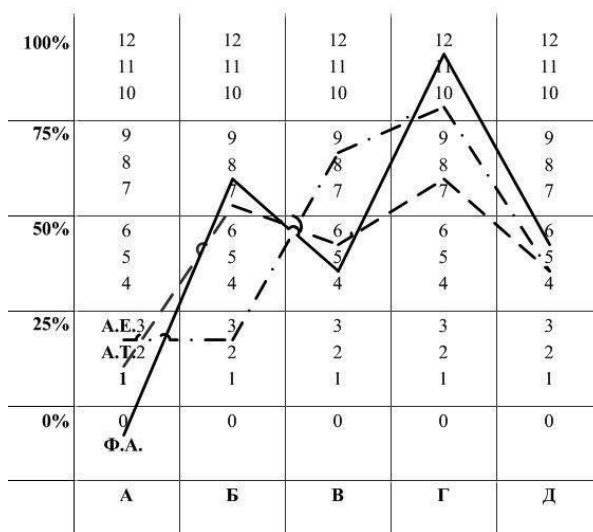

Рис.2. Графічний профіль стилю поведінки в конфліктній ситуації 3-х членів сім'ї (тест К.Томаса – Р.Килмена). А - конкурентний, Б - партнерський, В - компромісний, Г – стиль уникнення, Д – стиль пристосування

Водночас відомо, що у разі аналізу конфлікту в початковій фазі, він вирішується в 92%, на фазі підйому - в 46%, а на стадії "пік", коли пристрасті загострилися до межі, конфлікти практично не вирішуються або вирішуються дуже рідко [6, с.11].

Експериментальні дані, отримані на основі знань про соціопсихологічну структуру особистості 3-х членів сім'ї, їхнього функціонального стану і стилів поведінки в конфліктній ситуації, дають можливість отримати вичерпні характеристики членів сім'ї та особливості міжособистісних стосунків.

Сім'я складається з 3-х членів: перший (А.Є.) - тип "В-4" (за Айзенком, рис.1) холеричний темперамент, що характеризується відносною нестабільністю і неурівноваженістю. Залежно від функціонального стану можуть проявлятися різні якості від 4-х темпераментів, тому цей тип часто непередбачуваний. Досить енергійний, принциповий, обстоює власну думку як єдино вірну, у разі невдачі - відверта, завжди надмірна агресивність, боротьба з уявними ворогами. Віддає перевагу партнерському і стилю уникнення в поведінці в

конфліктних ситуаціях. У момент тестування - низький коефіцієнт вегетативного балансу (Кв.б.), що свідчить про втому, необхідність відпочинку. Фрустрована потреба в незалежності з компенсацією у вигляді активної своєрідної діяльності. За вираженої самостійності і незалежності - прагнення до уникнення конфлікту за рахунок підвищення самоконтролю.

Наступний член сім'ї (Ф.А.) - інтроверт з флегматичним темпераментом, в основі якого лежить сильний, урівноважений, інертний тип нервової системи. Чеснолюбний, цілеспрямований, спокійний, має тверді принципи. Іноді образливий, схильний до смутку і розчарування. Емоційно стабільний. Схильний до виконання тривалої і монотонної роботи. У міжособистісних стосунках доброзичливий, не злопам'ятний, безконфліктний, безхитрісний. Вдячний слухач. У період обстеження (Кв. б.) норма, основна проблема - обстоювання своєї самостійності, прагнення до незалежності і зміцнення позицій.

Третій член сім'ї - (А.Т.) з сангвіністичним темпераментом і досить стійкою емоційною лабільністю, слабо вираженою зовнішньою спрямованістю психіки. Сильний, рухливий тип нервової системи зі зниженою чутливістю, нестійкою активністю і постійною тривожністю. У більшості випадків - безкомпромісний, доброзичливий, усебічно розвинений. Емоційна нестабільність виявляється в ухваленні рішень, нерівності настрою, залежних від суб'єктивних чинників. Звідси можливі дратівливість, прискіпливість, незавершеність початої справи, страх і вразливість. Домінуючий стиль у конфліктній ситуації - "уникнення".

У розділі "Отримані результати і їх аналіз" представлені "Шляхи корекції структури особистості" в плані самопізнання, взаємодії і взаємоприйняття для оптимізації психологічного клімату сім'ї.

Висновки

Потрібно знати, що "екстраверт", як більш сильний, краще адаптується в "сильних середовищах" (напружених умовах), в яких "інтроверт" легко впадає в депре-

сію, викликану нервовим виснаженням і позамежним гальмуванням.

Для профілактики конфліктної ситуації в такій сім'ї необхідно враховувати темперамент її членів, чутливість, витривалість нервової системи. Іншими словами, *важливі це ситуаційні характеристики, і тоді виявиться, що в ситуаціях із слабкими стимулами адекватнішою буде поведінка людини з меншою емоційною стабільністю та інтровертністю*. Стабільний же екстраверт у подібних ситуаціях може виявляти роздратування, аж до агресії, бо він не відчуває слабких, але значущих впливів і не розуміє причин своєї невідповідності обставинам.

Потужна "вокалізація" і крик кожного члена сім'ї в період "розбору" конфліктних ситуацій може істотно понизити "примирений" потенціал у Ф.А. і А.Т., і перевести його у кращому разі в стиль "уникнення", у гіршому - викликати депресію у членів сім'ї.

Враховуючи те, що всі члени сім'ї мають високорозвинений потенціал контролю поведінки (особливо у А.Є.), є надія, що різні конфліктогенні негаразди розглядатимуться на середньонормативному енергетичному емоційному фоні і будуть рухатися в конструктивному напрямку. Для А.Є. (високоергічному членові сім'ї) у будь-якому випадку потрібно дати "випустити пару", не критикувати його позицію, спокійно й переконливо викласти свою точку зору.

Спілкуючись з Ф.А. треба завжди пам'ятати, що такі люди не злі за своєю природою, але час від часу «вибухають» подібно до дітей, у яких поганий настрій. Як правило, ці спалахи спровоковані відчуттям безпорадності, переляком. Тож вони втрачають контроль над ситуацією [5]. "Розгнівана дитина" боїться втратити авторитет, боїться не впоратися із ситуацією. Це дуже типова модель поведінки у вирішенні конфліктних ситуацій (чи-то батько, який кричить на сина - підлітка, чи начальник, виговорює підлеглого). Крик такої людини, навіть дуже гнівний - швидше волення про допомогу, ніж бажання завдати шкоди іншому.

Стиль "ухиляння", який Ф.А. використовує в конфліктній ситуації - це розуміння того, що одна зі сторін сильніша, або відчуває, що помиляється. Миттєве рішення проблеми може бути небезпечним. Така поведінка Ф.А. в жодному разі не є втечею від проблем або уникнення відповідальності. Це - відстрочення, яке допоможе знайти правильний вихід.

У формуванні симбіотичних, безконфліктних взаємовідносин членів сім'ї індивідуально-типологічні властивості особливо інформативні. Так фоном для виховання і розуміння *меланхоліка (інтроверта)* мають бути серйозність, емпатія, неяс-кравий одяг вихователя. Схожий фон для *флегматика* з підкресленням його серйозності й відповідальності. З урахуванням низької лабільності нервової системи, (у флегматика - це виражено більше за інших) у бесіді з ним необхідно уникати швидкоговоріння (особливо у процесі обговорення складних проблем). *Сангвініків* навпаки "переконає" яскравий фон, немотонна бесіда, безпосередність, часті доручення для реалізації їхніх лідерських мотивацій, щирість взаємодії, іноді - легкий анекдот, вільний жарт, заохочення (ні в якому разі не покарання, вони не переймаються цим).

Взаємопорозуміння із *холериком* дуже складне, до того ж, чим далі від малого кола Айзенка до кутів схеми, тим складніше. Тому для симбіотичної бесіди необхідно відмовитися від тривалих монологів з уважним вислухуванням його порад (обов'язково з емоційною мімікою).

Типових *меланхоліків* ніколи не можна критикувати публічно, адже вони дуже відповідальні і працюють на граничному рівні своїх можливостей), організувати їхню роботу необхідно без дефіциту часу.

На закінчення можна сказати, що сьгоднішні персонологи вважають, що саме існування людської цивілізації залежатиме від біосоціальної грамотності людства і його розуміння самого себе й довкілля. А знання, представлені в роботі, стануть істотними об'єктивними помічниками в плані самопізнання, адекватного взаємоприйняття, коректної взаємодії в

сім'ї для гармонізації та підвищення рівня її психологічного клімату.

Література

1. Кузьмина К.И. Человек и его биосоциальная культура // Кибернетика и вычислительная техника. - Вып.129. - 2000. - С.66-77.
2. Кузьмина К.И., Семик Т.М., Андон Т.А. Современные информационные технологии для изучения механизмов индивидуальной психофизиологической адаптации человека // Проблемы программирования. - Киев: ИПС НАНУ, 2008. - №2-3. - С. 695-702.
3. Кузьмина К.И., Оноприенко В.Н., Козак Н.С., Семик Т.М., Андон Т.А. Семейная медицина сегодня и проблема ее дальнейшей интеллектуализации с помощью информационных технологий и компьютерных систем // Теория і практика управління соціальними системами. Хар-ків: НТУ «ХП», 2012г. - №2. - с. 56-67.
4. Собчик Я.Н. Психология индивидуальности. Теория и практика психодиагностики. - СПб.: Издательство "Речь", 2008. - 624 с.
5. Джини Грехем Скотт. Конфлик-ты. Пути их преодоления. - Киев: Внешто-ргиздат, 1991, 190 с.
6. Розанова В., Беседина Н. Психологические особенности конфликтов // Управление персоналом. - №3. - 2000.

References

1. Kuzmina K.I. Human and his biosocial culture // Cybernetics and computer technology. - Issue 129. - 2000. - P.66-77.
2. Kuzmina K.I., Somik T.M., Andon T.A. Modern information technologies for studying the mechanisms of individual psychophysiological adaptation of a person // Problems of programming. - Kyiv: IPS NASU, 2008. - No. 2-3. - P. 695-702.
3. Kuzmina K.I., Onoprienko V.N., Kozak N.S., Somik T.M., Andon T.A. Family medicine today and the problem of its further intellectualization with the help of

information technologies and computer systems // Theory and practice of managing social systems. Kharkiv: NTU "KhPI", 2012. - No. 2. - P. 56-67.

4. Sobchik Y.N. Psychology of individuality. Theory and practice of psychodiagnostics. - SPb: Publishing house "Rech", 2008. - 624 p.
5. Jeanie Graham Scott. Conflicts. Ways to overcome them. - Kyiv: Vneshtorgizdat, 1991, 190 p.
6. Rozanova V., Besedina N. Psychological features of conflicts // Personnel Management. - No. 3. - 2000.

Одержано: 12.02.2024

Внутрішня рецензія отримана: 24.02.2024

Зовнішня рецензія отримана: 03.03.2024

Про авторів:

Кузьмина Клариса Іванівна,
доктор біологічних наук,
провідний науковий співробітник.

Сьомик Тетяна Михайлівна,
кандидат біологічних наук,
старший науковий співробітник.

Андон Андрій Пилипович,
інженер - програміст.

Місце роботи авторів:

Інститут програмних систем НАН України,
тел. (+38)(044) 522-62-42
E-mail: ukrprog@isofts.kiev.ua,
www.iss.nas.gov.ua

Інститут кібернетики НАН України,
тел. (+38)(044) 526-20-08
E-mail: incyb@incyb.kiev.ua,
www.incyb.kiev.ua